

مجله‌ی سیاست دفاعی

سال بیست و چهارم، شماره‌ی ۹۷، زمستان ۱۳۹۵

تحلیل سیاست دفاعی امام خمینی (ع) در دفاع مقدس

زهرا فروتنی^۱

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۵/۲۰

تاریخ تأیید مقاله: ۱۳۹۵/۰۹/۱۲

صفحات مقاله: ۸۱ - ۱۱۴

چکیده:

هدف از این پژوهش تبیین و تحلیل اهداف، اصول و راهبردهای سیاست دفاعی امام خمینی در مدیریت هشت سال دفاع مقدس و نتایج آن با تأکید بر بیداری اسلامی است. نوع تحقیق توصیفی-تحلیلی و شامل چهار سوال پژوهشی است. برای گردآوری داده‌ها از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی استفاده شده و منبع مورد تحلیل ۲۲ جلد، صحیفه امام است. یافته‌ها حاکی از آن است که سیاست دفاعی امام، توحید محور، تکلیف‌گرا و مبتنی بر اصول و مبانی فقهی و اعتقادی اسلام است. همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد که امام خمینی با اتخاذ این سیاست دفاعی موفق شدند، جنگ تحمیلی را به فرصتی برای تثبیت و صدور انقلاب اسلامی تبدیل و در طولانی مدت، موجبات بیداری اسلامی ملت‌های مسلمان را فراهم کنند.

* * * * *

واژگان کلیدی

سیاست دفاعی امام خمینی؛ اهداف سیاست دفاعی امام خمینی؛ اصول سیاست دفاعی امام خمینی؛ راهبردهای سیاست دفاعی امام خمینی؛ بیداری اسلامی.

مقدمه

امام خمینی یکی از الگوهای مدیریتی در عصر کنونی است که پژوهش در سیره عملی و نظری ایشان می‌تواند در عرصه تصمیم‌گیری‌ها موثر باشد. پارادایم و جهان بینی توحیدی و درک صحیح و جامع امام از مکتب اسلام و سیره معصومین (ع) و تعهد و التزام عملی به این

۱ - استادیار گروه مدیریت دولتی دانشگاه پیام نور

آموزه‌ها، توأم با منطق عقلی از سوی امام، نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌گیری‌های ایشان در جهت تحقق اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی داشت (فروتی، ۱۳۸۷: ۱). اندیشه و عمل امام، یک کل منسجم و یکپارچه‌ای است که باید با دیدی سیستمی و از زوایای مختلف مورد مطالعه و بررسی عمیق قرار گیرد.

یکی از موضوعات مهم، بویژه در شرایط خاص کنونی حاکم بر منطقه خاور میانه، مطالعه و تحلیل سیاست دفاعی امام خمینی است. از آنجا که در این مقوله، پژوهش علمی و عمیق صورت نگرفته است، بنا به اهمیت و ضرورت موضوع، در تحقیق حاضر، اهداف، اصول و راهبردهای حاکم بر سیاست دفاعی امام خمینی در هشت سال دفاع مقدس، شناسایی، تبیین و تحلیل میشود.

این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است که برای اجرای آن از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی استفاده شده است. روش "تحلیل محتوا"، یکی از روشهای تحقیق مهم در علوم انسانی و اجتماعی است. اساس تحقیق در روش تحلیل محتوا بر مطالعه مکرر متن مورد تحلیل متکی است (ساروخانی، ۱۳۷۲: ۲۹۶). در تحلیل محتوا عناصر و مقولات مورد نظر، گردآوری و طبقه‌بندی می‌شوند و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. این عناصر ممکن است کلمه، جمله، موضوع، پاراگراف یا متن‌های کامل در آثار مکتوب یا شفاهی باشند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۶۵). متن و محتوای مورد تحلیل در این تحقیق، بیانات و نوشته‌های امام خمینی در مورد جنگ تحمیلی است که در ۲۲ جلد صحیفه امام مندرج است. انتخاب صحیفه امام، به عنوان محتوای مورد تحلیل، با این هدف صورت گرفت که داده‌های تحقیق، صرفاً با تکیه بر نوشته‌ها و کلام خود امام شناسایی و استخراج شوند تا بر واقعیت امر منطبق باشند. ابتدا ۲۲ جلد صحیفه امام، به طور عمیق و دقیق مطالعه و سپس متن و متغیرهای مرتبط با سیاست دفاعی امام، از آن استخراج و کدگذاری شدند و با استفاده از آمار توصیفی شمارش، تلخیص، طبقه‌بندی و سپس مورد پردازش، تحلیل و استنتاج قرار گرفتند. سرانجام براساس

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل کمی و کیفی یافته های تحقیق ، به سؤال های تحقیق پاسخ داده شد.

سوال های تحقیق

این پژوهش مشتمل بر چهار سوال است که عبارتند از :

- ۱) اهداف سیاست دفاعی امام خمینی در هشت سال دفاع مقدس کدامند ؟
- ۲) اصول سیاست دفاعی امام خمینی در هشت سال دفاع مقدس کدامند ؟
- ۳) راهبردهای سیاست دفاعی امام خمینی در هشت سال دفاع مقدس کدامند ؟
- ۴) نتایج سیاست دفاعی امام خمینی در هشت سال دفاع مقدس کدامند ؟

چارچوب نظری

جهت رعایت اختصار، به تعریف اجمالی متغیرهای تحقیق پرداخته می شود :

سیاست دفاعی: از دید کلان ، سیاست دفاعی هر کشوری در مقابل سیاست تهاجمی آن کشور قرار دارد. بر این اساس، هر گاه یک نظام در صحنه بین المللی و یا حتی در سطح ملی خود را در معرض تهاجمات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی دشمنان و مخالفان داخلی و خارجی ببیند، ناگزیر باید برای مقابله با این تهاجمات مبادرت به اتخاذ یک سیاست تدافعی بنماید. از این رو می توان سیاست دفاعی را خط مشی کلان نظامی هر کشور در پیشبرد اهداف و منافع ملی اش (خواه به صورت گسترش و یا در قالب دفاع از موجودیت آنها) دانست (درویشی ، ۱۳۹۵: ۲). در این تحقیق منظور از سیاست دفاعی امام ، خط مشی و اصول و راهبردهای دفاعی امام خمینی ، در مدیریت هشت ساله جنگ تحمیلی است .

اهداف: در این تحقیق ، منظور از اهداف ، نتایج مورد انتظار از سیاست دفاعی امام است.

راهبرد: راهبرد «طرح ، شیوه یا سلسله ای از اقدام ها یا برنامه ها برای دستیابی به هدف یا نتیجه ای خاص است» (فرهنگ رندام هاوس ، ۱۹۹۸: ۴۰۶). اصطلاح «راهبرد» مترادف واژه «استراتژی» است که خود از کلمه یونانی «استراتگوس» به معنی «فرمانده لشکر» گرفته شده

است. بر این اساس قدیمی‌ترین تعریف "راهبرد" عبارت است از: «هنر فرماندهان، تدابیر و تاکتیک‌های نظامی" (کریمی، ۱۳۸۱: ۴).

در این تحقیق، منظور از راهبردها، تدابیر و استراتژی‌های امام در نیل به اهداف دفاع مقدس است که امام خمینی در جریان مدیریت هشت سال جنگ تحمیلی، آنها را اتخاذ کردند.

اصول: منظور از اصول در این تحقیق، معیارها و مبانی ارزشی، اعتقادی و آموزه‌های دینی حاکم بر مکتب اسلام است که مبین باید و نباید‌ها، اولویت‌ها، جهت‌گیری سیاست‌های کلان دفاعی و معیارهای ارزشی حاکم بر تعیین و انتخاب چشم‌انداز، اهداف و راهبردهاست.

تکلیف: منظور از تکلیف، عمل به حکم خدا در یک زمینه خاص یا انجام وظیفه بر اساس دستور الهی است.

دفاع: جهاد و دفاع یکی از ارکان مکتب اسلام به شمار می‌رود و جهاد جزو فروع دین است. در قرآن کریم، واژه "قتال" با مشتقاتش ۱۷۰ مرتبه؛ واژه "حرب" با مشتقاتش ده بار، "جهاد" با مشتقاتش ۴۱ مورد و "دفاع" با مشتقاتش ده بار تکرار شده است. (ابویی، سایت تحلیل ایران: ۱۳۹۳)

بیداری اسلامی: بیداری اسلامی واکنشی آگاهانه و برآمده از خواست مسلمانان است به رفتار خصمانه که در چارچوب اندیشه اسلامی و با هدف بازیابی هویت و کرامت اسلامی و با شعارهای آزادی خواهانه، عدالت جویانه و آرمان اسلام خواهانه شکل می‌گیرد. این تحول بنیادین که در جهان اسلام و میان مسلمانان نمایان شده است، دارای این ویژگی‌هاست:

- (۱) بازگرداندن امید، احساس و عزت به امت اسلامی؛
- (۲) زمینه‌سازی برای پذیرش جهانی اسلام به عنوان نتیجه نجات بخش بشر؛
- (۳) ایجاد وحدت نظر همگانی میان مسلمانان و فراهم‌سازی زمینه امت واحده اسلامی

۴) حضور تعالیم اسلام در عرصه عمل و زندگی و پرورش نسلی معتقد به اجرای اسلام در تمامی زمینه ها

۵) مقابله با هجوم فرهنگی و سیاسی و نظام سلطه
در واقع بیداری اسلامی، بازگشتی است به ارزش های اسلامی و احیای اسلام (رهبر، نجات پور و موسوی نژاد، ۱۳۹۴: ۱۳-۱۲)

پیشینه تحقیق

بر اساس نتایج تحقیق برزگر (۱۳۷۳) تحت عنوان "مبانی تصمیم گیری سیاسی از دیدگاه امام خمینی"، عمل به تکلیف، به عنوان یک اصل اساسی در تصمیم گیری های امام خمینی تایید شده است.

بر اساس نتایج پژوهش کاویانی (۱۳۸۰) با عنوان "امام خمینی و سیاست گذاری"، عناصر اصلی تشکیل دهنده سیاست گذاری حضرت امام عبارتند از: ترسیم آرمان ها، اهداف و ایده ها؛ هدایت و راهنمایی؛ روشن گری؛ تبیین مصالح، منافع و خواسته های مردم؛ شناسایی و تعریف نهادها جهت حفظ و قوام؛ تقویت یا تأسیس نهادها و هماهنگی و سازمان دهی؛ ارزیابی و کنترل بود و نیز طبق یافته های این پژوهش اصول سیاسی حاکم بر اندیشه سیاسی حضرت امام عبارتند از: اصل استقلال، اصل استکبار ستیزی، اصل آزادی، اصل آگاهی بخشی، اصل وحدت کلمه، اصل مردم سالاری دینی و اصل خدمت گذاری. براساس نتایج این تحقیق، امام، اسلام را محور همه امور می دانستند و بقیه اصول را مترتب بر آن می شمردند.

بر اساس نتایج تحقیق فیض (۱۳۸۰) با عنوان "امام خمینی و مدیریت استراتژیک"، الگوی مدیریت راهبردی امام، تحت تأثیر اصول و ارزش های قرآن کریم و دین مبین اسلام است.

بر اساس نتایج تحقیق اخوان علوی (۱۳۸۰)، با عنوان "امام خمینی و مدیریت بحران" «الگوی مدیریت بحران» امام خمینی طراحی شده است که شامل سه مرحله است:

مرحله قبل از بحران

این مرحله شامل: پیش‌بینی بحران، تجزیه و تحلیل و تبیین بحران و تلاش برای پیش‌گیری از بروز بحران است.

مرحله حین بحران

در این مرحله امام هم‌زمان به مهار بحران و مقابله با آن می‌پرداختند؛ با تبلیغات و شایعات مقابله می‌کردند و در عین حال با اشاره به خطرات و تهدیدهای بحران، مردم را برای مقابله با بحران آماده‌نگه می‌داشتند.

مرحله پس از بحران

در مرحله سوم، امام آمادگی مردم را حفظ می‌کردند و از مردم می‌خواستند بحران را تمام شده تلقی نکنند؛ گام بعدی ایشان در این مرحله، بهره‌برداری از نتایج بحران به نفع اهداف نهضت اسلامی و تبدیل آن به فرصت بود. جلوگیری از بهره‌برداری مخالفان از نتایج بحران و تلاش برای کم کردن تبعات بحران و تقلیل فشار پی‌آمدهای آن بر مردم، از دیگر اقدامات امام در این مرحله بود.

درودی (۱۳۸۰) در تحقیق خود با عنوان "امام خمینی و ویژگی‌های مدیر"، ۱۲ ویژگی خدمت‌گزاری، بصیرت‌بخشی، وحدت‌بخشی، اعتماد به نفس بخشیدن به پیروان، ایجاد تحول روحی و معنوی در پیروان، مشارکت‌جو، سخنگوی پیروان، امیدبخشی، تبیین وظایف و اختیارات، قانون‌گرایی، شایسته‌سالاری، قاطعیت برای مدیریت امام شناسایی کرده است.

بر اساس نتایج مبارکی (۱۳۸۰) تحت عنوان "امام خمینی و قدرت و سبک‌های رهبری"، بصیرت‌دهی به عنوان عاملی مهم در به‌کارگیری قدرت و ایجاد زمینه‌میل به اطاعت رهبر در سبک رهبری امام بوده و بر اساس این نتایج، الگوی زیر طراحی شده است:

تکریم پیروان ← بصیرت‌دهی پیروان ← ترغیب پیروان به تبعیت

سبک رهبری امام ، تلفیق تکریم به عنوان عاملی انگیزشی ، با بصیرت دهی می باشد و نتیجه آن کسب ترغیب بالاتر و ایجاد یک روحیه خود هدایتی منطقی و آگاهانه در پیروان می باشد . یعنی امام در پی تلفیق شور با شعور و حرکت با فکر ، در میان پیروان بودند.

اسکندری (۱۳۸۲) در تحقیقی با عنوان " طراحی الگوی تصمیم گیری و خط مشی گذاری امام خمینی بر مبنای ابعاد شخصیتی انسان کامل " به موضوعات هستی شناسی ، انسان شناسی ، شناخت شناسی ، روش شناسی امام به عنوان مبانی اندیشه امام خمینی پرداخته و براساس مفروضات و اصول اعتقادی اندیشه امام و پارادایم فکری ایشان ، الگوی تصمیم گیری امام را طراحی کرده است.

یافته‌های کمی تحقیق

اهداف سیاست دفاعی امام خمینی

اهداف امام در دفاع مقدس که از صحیفه امام استخراج شده در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود:

جدول (۱): اهداف سیاست دفاعی امام خمینی

شماره	اهداف راهبردی	فراوانی
۱	حفظ اسلام	۲۹
۲	دفاع از ملت و کشور اسلامی	۱۰
۳	حفظ جمهوری اسلامی و اصول انقلاب اسلامی	۳
۴	دفاع از شرافت انسانی	۴
۵	دفاع از حقوق مسلمین و مستضعفین	۳
۶	اقامه عدل الهی و برپایی دین خدا	۳
۷	دفع تجاوز و اثبات صلابت اسلام	۱
۸	شکست ابرقدرت‌ها	۱
۹	سرنگونی صدام و تنبیه و قصاص متجاوز	۵
۱۰	حفظ استقلال و آزادی	۳
۱۱	اعلام متجاوز، عقب‌نشینی عراق و جبران خسارت	۱۰

۱	بسیج مردم عراق	۱۲
۷۳	جمع	

اصول سیاست دفاعی امام خمینی

بر اساس یافته های تحقیق، اصول سیاست دفاعی امام خمینی مستخرج از صحیفه امام، شامل ۳۵ اصل با ۵۴۴ فراوانی است که در جدول ۲ مشاهده میشود.

جدول (۲): اصول سیاست دفاعی امام خمینی

فراوانی	اصول	شماره	فراوانی	اصول	شماره
۷	لا تَظْلَمُونَ و لا تُظْلَمُونَ	۱۹	۱۹۲	عمل به تکلیف	۱
۱۴	تبعیت از حکم خدا	۲۰	۱۵	عقلانیت	۲
۵	تاسی به سیره معصومین(ع)	۲۱	۱۷	احدی الحسینین	۳
۵	دفاع در برابر تجاوز دشمن	۲۲	۲۱	قیام برای خدا	۴
۹	ظلم ستیزی و استکبارستیزی	۲۳	۲۲	صبر و استقامت	۵
۸	عدالت جویی	۲۴	۹	اخلاص عمل	۶
۴	امر به معروف و نهی از منکر	۲۵	۴۲	نصرت الهی	۷
۳	خودسازی و تهذیب نفس	۲۶	۵	امتحان الهی(ابتلاء)	۸
۲	احترام به آرای مردم	۲۷	۳	حمایت از محرومان و	۹
۱	نه شرقی و نه غربی	۲۸	۱	مبارزان	۱۰
۷	خدا حاضری	۲۹	۵۸	تکلیف برای بیداری ملتها	۱۱
۲	بازگشت به سوی خدا	۳۰	۵	اتکال به خدا	۱۲
۱	تسلیم ناپذیری	۳۱	۷	ذلت ناپذیری	۱۳
۲	عدم تعرض به سایر کشورها	۳۲	۹	عزت جویی	۱۴
۲	تکیه بر قدرت مردم	۳۳	۴۶	سازش ناپذیری	۱۵
۴	عمل به تکلیف بدون توجه به	۳۴	۵	اتحاد و برادری	۱۶
۳	نتیجه	۳۵	۳	قاطعیت	۱۷

۵۴۴	آرمان‌گرایی واقع بینانه مجموع		۵	استقلال طلبی عدم تعرض به غیر نظامیان	۱۸
-----	----------------------------------	--	---	---	----

راهبردهای سیاست دفاعی امام خمینی

داده های مرتبط با راهبردهای سیاست دفاعی امام خمینی ، در جدول (۳) مشاهده می شود که شامل ۴۱ راهبرد با ۴۸۴ فراوانی است .

جدول (۳): راهبردهای سیاست دفاعی امام خمینی

شماره	راهبردها	فراوانی	شماره	راهبردها	فراوانی
۱	حمایت از نیروهای مسلح	۲۲	۱۰۱	دعوت به وحدت و مقابله با تفرقه افکنی	۱
۴	تضعیف روحیه دشمن	۲۳			
۹	تقویت روحیه ملت	۲۴	۱۰	افشاگری و مقابله با تبلیغات و شایعات	۲
۸	بسیج امکانات و نیروها	۲۵			
۹	فرصت ندادن به دشمن	۲۶	۱۰	دعوت به حفظ آرامش	۳
۸	ایجاد هماهنگی بین نیروهای مسلح	۲۷	۷	تجلیل و تقدیر از مردم و رزمندگان	۴
۷		۲۸	۱۸		۵
۹	توصیه به نظم و انضباط	۲۹	۱۳	راهبرد مقابله فعال	۶
	دعوت به حضور گسترده در جبهه ها	۳۰	۲۸	دعوت به پایداری و مقاومت	۷
۴			۶	هشدار و تهدید	۸
۱	راهبرد بازدارندگی با مقابله به مثل	۳۱	۶	دعوت به صبر و تحمل مقاومت	۹
۸		۳۲	۷۷	خودکفایی و عدم وابستگی	۱۰
۳	بهبود ندادن به دست دشمن	۳۳	۲	روشنگری و تنویر افکار عمومی	۱۱
۱۰	تحقیر و شکست هیمنه	۳۴	۱۰	دنیا	۱۲
۱	ابرقدرت ها	۳۵	۹	زدودن ترس و واهمه از ملت	۱۳
۲۰	توصیه به پرهیز از سستی	۳۶		دعوت از مردم و ارتش عراق به قیام	۱۴
۹	در اولویت قرار دادن مسأله	۳۷	۳		

۸	جنگ	۳۸	۴	ایجاد تردید و تزلزل در نیروهای دشمن	۱۵
۶	عدم تعرض به خاک عراق	۳۹	۱۶	جداسازی حساب ملت عراق از دولت آن	۱۶
۱	تبلیغ و اطلاع رسانی	۴۰	۲۰	راهبرد صدور انقلاب	۱۷
۱	ارشاد و نصیحت	۴۱	۲	تبدیل تهدید به فرصت	۱۸
۱	منع نیروهای مسلح از مداخله	۴۱	۱	تقویت اعتماد به نفس مردم	۱۹
۱	درامور سیاسی	۴۱	۱	ایجاد و حفظ آمادگی در مردم و نیروها	۲۰
۴۸۴	دعوت از سران کشورهای اسلامی برای محکوم کردن عراق	۴۱	۹	هدایت قاطع امور جنگ و رزمندگان	۲۱
	هدایت رسانه‌های جمعی و مسئولین			جلب حمایت کشورهای بی‌طرف	
	دلجویی و اظهار همدردی با ملت			توصیه به بیداری و هوشیاری مردم	
	جمع				

نتایج و دستاوردهای سیاست دفاعی امام خمینی

نتایج و دستاوردهای سیاست دفاعی امام خمینی که از متن صحیفه امام استخراج شده و شامل ۲۷ دستاورد با ۶۰ فراوانی است، در جدول (۴) مشاهده میشود:

جدول (۴): نتایج و دستاوردهای سیاست دفاعی امام خمینی

شماره	دستاوردها	فراوانی	شماره	دستاوردها	فراوانی
۱	صدور انقلاب و بیداری	۹	۳	نشان دادن مقاومت مردمی	۳
۲	مسلمانان	۱		به دشمن و دادن درس	
۳	حفظ استقلال و تمامیت ارضی	۲	۱۶	عبرت به دیگران	
۴	کشور			نشان دادن ماهیت بوق‌های	۱
۵	شکست طرح‌های توسعه طلبانه	۱		تبلیغاتی دشمنان	
۶	دشمنان	۲	۱۷	نمایش قدرت و انسجام	۲
۷	اثبات مظلومیت خود و ستم	۱		ملت	۲
۸	متجاوزان		۱۸	نمایش آسیب ناپذیری	۵
۹	شناخت دوست و دشمن در	۱	۱۹	کشور	
۱۰	جنگ	۲	۲۰	نشان دادن قدرت و عظمت	۶
۱۱	کنار زدن پرده از چهره تزویر	۱		اسلام و ایمان	
۱۲	جهانخواران	۱	۲۱	شکست و رسوایی جهان	
۱۳	اتکاء به خود			خوران و وابستگان به آن‌ها	۳
۱۴	شکست ابهت و هیمنه شرق و	۱		در داخل و خارج کشور	۲
۱۵	غرب		۲۲	نمایش قدرت ارتش ایران	
	محکم شدن پایه‌های انقلاب	۲	۲۳	تمایل کشورها به برقراری	۲
	شکست افسانه شکست‌ناپذیری	۱		رابطه با ایران	۱
	ابرقدرت‌ها		۲۴	نشان دادن چهره واقعی	۱
	احساس ذلت نظام‌های فاسد در	۱	۲۵	دشمن	
	برابر اسلام		۲۶	پیروزی سیاسی برای ایران	۱
	رشد صنایع نظامی و خودکفایی	۳	۲۷	شکوفایی استعدادها	
	استمرار روح اسلام انقلابی در			جوانان و متخصصان کشور	۶۰
	پرتو جنگ			بارور شدن حس برادری و	

	پیدایی علاقه به اسلام شناسی در ملت‌ها تحرک بی سابقه جوانان و خروج از حالت سستی و رخوت		وطن دوستی مردم جمع	
--	--	--	-----------------------	--

تحلیل کیفی یافته‌ها

تحلیل اهداف سیاست دفاعی امام خمینی

تلاش محقق بر این بود که در بخش تحلیل کیفی داده‌ها نیز از محتوای کلام امام در صحیفه، استفاده شود تا این تحلیل بر واقعیت امر منطبق باشد.

بر اساس یافته‌های کمی تحقیق (جدول ۱)، اهداف امام خمینی در مدیریت هشت سال دفاع مقدس، شامل ۱۲ هدف با ۷۳ فراوانی است که از بین آنها، اصلی‌ترین و مهم‌ترین هدف، از نظر امام، حفظ اسلام بود که ۲۹ بار در کلام ایشان تکرار شده است. امام حفظ اسلام را از اوجب واجبات می‌دانست. ایشان با شروع جنگ تحمیلی، با تحلیلی از ماهیت جنگ، آن را قیام کفر علیه اسلام نامیدند و فرمودند: جنگ ما جنگی است بین اسلام و کفر، نه جنگی است ما بین یک کشور با یک کشور دیگر. امروز اگر ما عقب‌نشینی کنیم اسلام در مقابل تمامی کفر است و با کوچکترین درنگ در این امر حیاتی، چنان ضربه‌ای خواهیم خورد که جبرانش به این زودی‌ها میسر نمی‌شود. این جنگ، جنگ اعتقاد است. جنگ ما جنگ قداست، عزت، شرف و استقامت علیه نامردمی‌هاست. جنگ بین استکبار و اسلام است. جنگ ما جنگ عقیده است و جغرافیا و مرز نمی‌شناسد... (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۸۳-۲۸۲ و ج ۱۸: ۳۸۶-۳۸۵). «مسأله، مسأله اسلام است» (صحیفه امام، ج ۲۰: ۸۰) «ما می‌خواهیم حفظ اسلام کنیم.» (صحیفه امام، ج ۲۰: ۵۷) «ما دفاع از اسلام می‌کنیم، صدام پا روی اسلام گذاشته (صحیفه، ج ۱۹: ۲۳۱). امام این دفاع را، دفاع مقدس نامیدند و فرمودند «مسأله، مسأله معنوی است، مسأله، مسأله‌ای نیست که ما می‌خواهیم فقط جنگ بکنیم، یا می‌خواهیم دفاع بکنیم، ما دفاع

مقدس می‌کنیم. یعنی ما می‌خواهیم از آبروی اسلام، از آبروی کشور اسلامی دفاع بکنیم.» (صحیفه امام، ج ۱۹: ۴۵۷).

دفاع از ملت و کشور اسلامی و حفظ جمهوری اسلامی و اصول انقلاب اسلامی، هدف دیگری است که در مجموع ۱۳ بار در کلام امام به آن تاکید شده و از دومین فراوانی برخوردار است؛ فرمودند: "... ما دفاع داریم می‌کنیم از حق مسلمین." (صحیفه امام، ج ۱۹: ۲۲۹). «امروز... یک مقصد در کار است... و آن مطلوب همه شماست، حفظ جمهوری اسلامی که حفظ اسلام است و حفظ کشور اسلامی» (صحیفه امام، ج ۱۴: ۱۴۱) و آن چیزی که همه مردم ما فراتر از آن را فکر می‌کنند، مسأله حفظ اسلام و اصول انقلاب است.» (صحیفه امام، ج ۲۱: ۸۵). حضرت امام، هدف دفاع مقدس را، دفاع از شرافت اسلامی دانستند و فرمودند: «ما می‌خواهیم شرافت خودمان را حفظ کنیم و ما می‌خواهیم اسلام عزیز را که همه چیز درش هست. استقلال درش هست. آزادی درش هست. شرافت درش هست. می‌خواهیم این را حفظش کنیم.» (صحیفه امام، ج ۱۳: ۳۰۸). دفاع از حقوق مسلمین و مستضعفین از دیگر اهداف امام بود که در این رابطه فرمودند: «انگیزه ملت و قوای مسلح اسلامی ایران، دفاع از اسلام و قرآن کریم، به نفع ملت‌های اسلامی و مستضعفان جهان است.» (صحیفه امام، ج ۱۵: ۲۳۹). از دیگر اهداف راهبردی و مهم در کلام امام، اقامه عدل الهی و برپایی دین خداست. در این رابطه فرمودند: "خداوندا... تو خود می‌دانی که ما برای برپایی دین تو قیام کرده‌ایم و برای برپایی عدل و داد در پیروی از رسول تو، در مقابل شرق و غرب ایستاده‌ایم." (صحیفه امام، ج ۲۰: ۳۴۶) و به عنوان یک آرمان‌گرای واقع بین فرمودند: «... اگر همه علل و اسباب را در اختیار داشتیم، در جنگ به اهداف بلندتر و بالاتری می‌نگریستیم و می‌رسیدیم، ولی این بدان معنا نیست که در هدف اساسی خود که همان دفع تجاوز و اثبات صلابت اسلام بود، مغلوب خصم شده‌ایم.» (صحیفه امام، ج ۲۱: ۲۸۳).

سرنگونی صدام و نیز شناسایی، اعلام و تنبیه متجاوز، عقب‌نشینی عراق و جبران خسارت از اهداف دیگر امام در دفاع مقدس بود که در مجموع ۱۵ بار بر آنها تاکید شده است: «... همه ابرقدرت‌ها و حامیان رژیم رو به زوال بعث، مطمئن باشند که بین‌المللی کردن درگیری‌ها ... ما را از

هدف سرنگونی صدام و حزب بعث عراق و تنبیه متجاوز ، باز نخواهد داشت.» (صحیفه امام ، ج ۲۰: ۳۲۲). « ما می‌خواهیم آن کسی که تعدی کرده است به مسلمانان و آن اشخاصی که خون مسلمان‌ها را در بلاد ما و بلاد خودش ریخته است... قصاص کنیم.» (صحیفه امام ، ج ۶۹-۶۸). امام در برابر ادعای صلح‌طلبی دروغین صدام فرمودند: «پس از گذشت دو سال از این تجاوز وحشیانه، اکنون که رزمندگان ما دشمن را به عقب رانده و خواستار تنبیه متجاوز و دریافت خسارت شده‌اند، فریاد صلح‌طلبی این خودفروختگان مزدور از هر سو بلند شده و درصدد تیرئه متجاوز و پایمال کردن خون هزاران انسان مسلمان گردیده‌اند...» (صحیفه امام ج ۱۷: ۳۱). « این صلح را کدام انسان می‌تواند بپذیرد. این اسمش صلح هست ...؟ ایران که می‌گوید، تا از خانه ما بیرون نروید و تا جرم‌هایی که کردید معلوم نشود که شما مجرم هستید و تا ضررهایی که به ایران زدید، جبران نشود و حکم به جبران نشود، صلح معنا دارد؟ برای این که صلح بدون این‌ها، یعنی یک مقدار از خاک دست آن‌ها باشد و بعد بگویند گرفتیم این را و مال خودمان...» (صحیفه امام، ج ۱۶: ۱۰۷-۱۰۶) امام با هدف حفظ استقلال و آزادی از سلطه دشمنان فرمودند: « مقصد ما و مقصد ملت ما، آزادی از چنگال دشمنان اسلام است و مقصد و مقصود ما، استقلال کشور اسلامی است.» (صحیفه امام ، ج ۱۶: ۱۳۰) و سرانجام امام با دید راهبردی ، با هدف بیداری اسلامی در مردم عراق و سرنگونی صدام ، سازمان دهی و بسیج مردم عراق را در دستور کار قرار دادند و فرمودند: « هم‌اکنون نیز به سازمان دهی و بسیج و تشکل مردم ستم‌دیده عراق پرداخته‌اند که این از مهم‌ترین خواسته‌ها و هدف‌های ما بوده است.» (صحیفه امام، ج ۲۰: ۳۳۲).

با بررسی دقیق و عمیق اهداف حاکم بر سیاست دفاعی امام ، ملاحظه می‌شود که این اهداف ، براساس جهان بینی توحیدی ، مبانی اعتقادی و تکلیف‌گرا هستند و نیز مبتنی بر تحلیلی است که امام از جنگ تحمیلی داشتند و معتقد بودند استکبار جهانی ، اسلام را دشمن اصلی خود می‌داند و تحمیل جنگ به دلیل مخالفت کلی استکبار با انقلاب اسلامی و ممانعت از طرح اسلام در دنیا است . مطابق این تحلیل امام ، هدف اصلی ابرقدرت‌ها در حمایت از صدام و مخالفت با کشور ایران صرفاً محو اسلام و ارزش‌های منطبق با آن بود . چنان که فرمودند : این ابرقدرت‌ها نه شخص صدام را می‌خواهند نگه دارند و نه ما را می‌خواهند

بگویند، بلکه آن‌ها از اسلام می‌ترسند و اسلام را می‌خواهند بگویند. امام با اشاره به انگیزه و اهداف دشمنان از تحمیل جنگ علیه ایران و عوامل پشت‌پرده فرمودند: جنگ تحمیلی را درست کردند، نقشه‌ای که صهیونیست‌ها دارند عملی شود از یک طرف نگذارند، اسلام در ایران تحقق پیدا کند... و نگذارند اسلام از چارچوب ایران بیرون برود و اگر بتوانند در خود ایران هم منحرف کنند اذهان را... مقصد اول‌شان این است که ایران ساقط شود و یک جمهوری اسلامی امریکایی پیش بیاید... و مقصد دومشان این است که اسلام را در همین ایران محبوس کنند. امام با بصیرت و شناخت کامل، در مورد کارگردان اصلی جنگ فرمودند: آمریکایی که از اسلام راستین می‌ترسید و از قیام منتهی به حکومت عدل واهمه داشت... همان تیغی که به دست محمدرضا سپرده بود، در کف صدام، این زنگی مست نهاد. نقشه‌های حساب شده در کار است برای شکستن اسلام، امروز آمریکا و شوروی و فرانسه و سایر قدرت‌ها از اسلام احساس خطر کردند و به همین جهت به سود صدام تبلیغاتی را به راه انداخته‌اند، آن‌ها این طور به ذهن‌شان آمده است... که اگر جمهوری اسلامی ایران پا بگیرد و باقی بماند، جای پایی از آن‌ها باقی نخواهد ماند و می‌ترسند که از همه منطقه دستشان کوتاه شود... آن‌ها اسلام را می‌خواهند بگویند. حضرت امام با اشاره به انگیزه دیگر صدام نیز فرمودند: صدام در تهاجم خود به این کشور اسلامی نقشه سیادت خود بر اعراب و منطقه و ژاندارمی خلیج فارس را تعقیب می‌نمود. (صحیفه امام، ج ۱۸: ۱۰۸ و ۱۳۱ و ج ۱۳: ۳۴۶ و ج ۲۰: ۳۲ و ۳۲۴).

تحلیل اصول سیاست دفاعی امام خمینی

جهت پاسخگویی به پرسش دوم تحقیق، اصول سیاست دفاعی امام خمینی تحلیل می‌شود. بر اساس یافته‌های کمی تحقیق (جدول ۲)، اصول سیاست دفاعی امام خمینی در مدیریت هشت سال دفاع مقدس، شامل ۳۵ اصل با ۵۴۴ فراوانی است که از بین آنها، به ترتیب اصل "عمل به تکلیف" با ۱۹۲ فراوانی و اصل "اتکال به خدا" با ۵۸ فراوانی، در کلام امام، از بیشترین اهمیت برخوردار هستند.

امام براساس تحلیل خود از ماهیت جنگ عراق علیه ایران، آن را یک جنگ تحمیلی و موضع ایران را در قبال آن تدافعی دانستند و لذا براساس مبانی فقهی و اعتقادی اسلام فرمودند، جنگ دفاعی از تکالیف شرعی است و اصل و جوب دفاع در برابر تجاوز دشمن را مطرح و بر آن تأکید نمودند. همچنین از آن جا که امام، تهاجم دشمن را جنگ علیه اسلام و کشور اسلامی می دانستند، فرمودند، مسأله هجوم بر یک حکومت اسلامی است و این قیام کفر علیه اسلام است و بر همه مسلمین قتال واجب است (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۸۳). امام شکست ایران را در این جنگ شکست اسلام دانستند و بر ضرورت دفاع از اسلام تأکید نمودند و فرمودند: اگر خدای نخواستہ در ایران، اسلام شکست بخورد، تا قرن‌ها بعد جبران نخواهد شد. اگر خدای نخواستہ در این جنگ، امریکا و صدام پیروز شوند، اسلام یک سیلی می خورد که تا آخر تا زمان‌های طولانی نمی تواند سرش را بلند کند... پس بر همه ما لازم و واجب است که از اسلام دفاع کنیم (صحیفه امام، ج ۱۹: ۴۷۰). بر این اساس، امام دفاع مقدس را نه یک جنگ قدرت، بلکه یک تکلیف شرعی برای حفظ اسلام می دانست.

امام به صراحت فرمودند که اگر برای خدا به دفع تجاوز دشمن به عنوان یک تکلیف شرعی بپا خیزید، شکست دشمن قطعی است، هرچند که همه عوامل ظاهری خلاف آن را ثابت کنند. ایشان با تکیه بر اصل احدی‌الحسنین، یعنی عمل به تکلیف بدون توجه به نتیجه آن، هم شهادت و هم پیروزی را در راه عمل به تکلیف الهی، پیروزی می‌دانستند و در این راه شکستی را متصور نبودند. چنانچه فرمودند: تکلیف ما این است که از اسلام صیانت کنیم و حفظ کنیم اسلام را؛ کشته شویم تکلیف را عمل کردیم، بکشیم هم تکلیف را عمل کردیم. این همان منطقی است که ما از اول هم که با این رژیم فاسد پهلوی مخالفت کردیم، منطقی ما همین بود. تغییر مفهوم شکست و پیروزی در سایه عمل به تکلیف الهی، یکی از اصول مهم سیاست دفاعی امام خمینی است و براین اساس بود که بارها فرمودند: "همه ما مامور به ادای تکلیف و وظیفه ایم، نه مامور به نتیجه" (صحیفه امام، ج ۲۱: ۲۸۴). اصل اتکال به خدا در کنار اعتقاد به اصل احدی‌الحسنین، اصل قیام برای خدا، ظلم ستیزی و ... موجب گردید، امام در سخت‌ترین و بحرانی‌ترین شرایط در کمال آرامش و اطمینان خاطر تصمیم بگیرند و

اقدام کنند. آرامش امام در موقعیت‌های خطیر، ریشه در اعتقاد به اصل «عمل به تکلیف» و «توکل بر خداوند متعال» دارد.

امام دفاع در برابر تجاوز دشمن را قیام و جهاد برای خدا دانستند و فرمودند: اکنون شما ای ملت اسلامی ایران بر سر دو راهی می‌باشید، راه سعادت و افتخار ابدی در سایه پرافتخار جهاد برای خدا و دفاع از کشور اسلام و راه ذلت و ننگ ابدی اگر خدای نخواست، در این جهاد مقدس سستی و سردی از خود نشان دهید. ایشان براساس اصل عزت جویی، عزت اسلام و مسلمین را درگرو این جنگ دانستند و فرمودند: جنگ، جنگ است و عزت و شرف میهن و دین ما در گرو همین مبارزات است. امام راحل با شناخت از ماهیت صدام و حزب بعث فرمودند: صدام حسین هم مسلکش الحادی است و هم خودش ملحد است، این‌ها تابع میشل عفلق هستند... میشل عفلق اسلام را منافی با مقاصد خودش می‌داند... این حزب مشرک نمی‌تواند اسلام را تحمل کند و برنامه آن براندازی اسلام و هواداران آن است. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۳۹ و ۲۳۷ و ج ۱۶: ۳۷۸). حضرت امام بر اساس این تحلیل و طبق اصول قیام برای خدا و تبعیت از حکم خدا و اصل دفاع در برابر تجاوز دشمن، دفاع در برابر این جنگ تحمیلی را نه یک جنگ تهاجمی بلکه دفاع از کشور و بالاتر از آن دفاع از اسلام تلقی کرده و دفاع از اسلام را یک اصل واجب و یک تکلیف شرعی دانستند و طبق اصل استقامت و دستور صریح قرآنی مبنی بر «فَاسْتَقِمُّ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ» (هود-۱۱۲)، پیروان خود را به پایداری و استقامت فرا خواندند و خود نیز با قاطعیت در برابر متجاوز ایستادند و فرمودند: ما باید محکم مقابل این‌ها بایستیم... تا سرکوب شوند... (صحیفه امام، ج ۱۷: ۴۷۸) و از رزمندگان خواستند که انگیزه‌های خود را در دفاع از کشور و اسلام، خالص و الهی کنند. امام با اعتماد و اعتقاد قلبی به وعده نصرت الهی فرمودند: شما مطمئن باشید که پیروزید، برای این که کسی که برای خدا عمل می‌کند پیروز است. خدا وعده کرده است که اگر نصرت کنید خدای تبارک و تعالی را، شما را نصرت می‌کند و باز فرمودند: نصرت کشور اسلامی، نصرت خداست. این معنا اگر در قلب ما محکم شود از هیچ چیزی نباید بترسیم. (صحیفه امام، ج ۱۹: ۲۰۹ و ج ۲۰: ۸۰). ایشان طبق اصل اتکال به خدا معتقد بودند، با تکیه بر قدرت ازلی، می‌توان بر هر مشکلی غلبه کرد و

دولت متکی به خدا، بیدی نیست که از این بادها بلرزد. (صحیفه امام، ج ۱۶: ۴۷۰ و ۳۸۰). امام با تاسی به اصل ذلت ناپذیری، فرمودند مردم ما دیگر به هیچ وجه حاضر نیستند تن به خواری و ذلت دهند و مرگ سرخ را به زندگی ننگین ترجیح می‌دهند. ما برای کشته شدن حاضریم و با خدای خویش عهد نموده‌ایم دنباله‌رو امام خود، سیدالشهداء باشیم. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۱۳) و طبق اصل سازش ناپذیری، حاضر به پذیرش صلح تحمیلی و ناعادلانه نشدند و فرمودند، ابداً قضیه صلح و سازش در کار نیست... مگر این که از کشور ما بیرون بروند و تسلیم شوند و نیز فرمودند: ملت ما اگر صلح امریکایی می‌خواست همان اول از آمریکا جدا نمی‌شد و قطع رابطه نمی‌کرد، صلح تحمیلی بدتر از جنگ چه معنی دارد؟ چه کسی است که نمی‌داند صلح طلبی دشمن برای مجهز شدن بیشتر و غافلگیری است (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۵۱ و ج ۱۸: ۶۸ و ج ۲۰: ۸۸). امام با تکیه بر اصل اتحاد و اخوت اسلامی، ملت، نیروهای مسلح و کشورهای مسلمان را مرتب به اتحاد و برادری فرا می‌خواندند و به کشورهای مسلمان اطمینان می‌دادند که جمهوری اسلامی مایل است با تمام کشورهای اسلامی دست اخوت و برادری بدهد و تجاوز و تعدی را به هیچ کشوری جایز نمی‌داند و تأکید نمودند که کشورهای اسلامی باید با هم برادر باشند و در مقابل کفار بایستند، نه این که در مقابل مسلمین صف‌آرایی کنند. (صحیفه امام، ج ۱۶: ۳۳۵ و ۴۰۵) امام به نیروهایش اصل عدم تعرض به غیرنظامیان را توصیه و فرمودند: ما باید جهات انسانی را تا آخر حفظ کنیم، موازین، موازین اسلامی است. (صحیفه امام، ج ۱۸: ۲۱۱) و طبق اصل «لَا تَظْلَمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ» (بقره/۲۷۹) فرمودند: ما تحت رهبری پیغمبر اسلام (ص) این دو کلمه را می‌خواهیم اجرا کنیم، نه ظالم باشیم و نه مظلوم (صحیفه امام، ج ۱۴: ۸۲) و براساس اصل ظلم ستیزی و استکبار ستیزی فرمودند، بایستید در مقابل ظالم‌ها و داد مظلومین را از آن‌ها بخواهید، بایستید مقابل ابرقدرت‌ها که به شما می‌خواهند حکومت کنند. ما بر حقیقت و در مقابل ظلم ایستاده ایم. (صحیفه امام، ج ۱۶: ۳۸ و ج ۱۵: ۳۸۴). ایشان خواهان عدالت بودند و بر همین اساس فرمودند: جمهوری اسلامی ایران که محتوای آن براساس عدل اسلامی است، اجازه ندارد به حریم دیگران ظلم و تجاوز نماید. (صحیفه امام، ج ۱۷: ۳۲۳). امام امت با تمام وجود... به دو اصل خداحاضری و بازگشت به سوی خدا، اعتقاد و باور قلبی داشتند و معتقد

بودند که در خلوت و جلوت و در حال جنگ و صلح همه عالم، محضر خداست و خداوند تعالی در تمام این امور حاضر و ناظر است و معتقد بودند ما کاری انجام نمی دهیم؛ همان چیزهایی که خدا به ما داده است، در راه خودش می دهیم. امام راحل اساساً جنگ را یک آزمون و امتحان الهی می دانستند و با اشاره به اصل قرآنی ابتلاء فرمودند: این روزها، روز امتحان الهی است (صحیفه امام، ج ۲۱: ۱۱) و لذا عمل به تکلیف را بدون توجه به نتیجه آن توصیه نمودند و فرمودند، ما برای ادای تکلیف جنگیده ایم و نتیجه فرع آن بوده است. (صحیفه امام، ج ۲۱: ۲۸۴). امام راحل به صراحت فرمودند: وقتی کشور اسلام مورد تهدید دشمن های اسلام است، دفاع از کشور اسلام و نوامیس مسلمانان بر همه ما واجب است و ما داریم به این واجب عمل می کنیم و این تکلیف، از بزرگترین تکالیفی است که اسلام دارد. مردم مکلف شرعی هستند به این که دفاع کنند. امروز جنگ بین اسلام و کفر است و بر همه مسلمین واجب است که دفاع کنند از اسلام. این امر خداست، خدای تبارک و تعالی دفاع را بر همه مسلمین واجب کرده است. (صحیفه امام، ج ۱۵: ۱۱۸-۱۱۷ و ج ۱۷: ۴۳۵ و ج ۱۹: ۲۱۶ و ج ۱۳: ۲۳۹ و ۴۶۳).

به تعبیر مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه ای: "نقطه اساسی کار امام این بود که در اراده الهی و تکلیف شرعی محو می شدند. هیچ چیز برای ایشان غیر از انجام تکلیف، مطرح نبود. بارها فرمودند، ما کار را برای رسیدن به "نتیجه" نمی کنیم؛ بلکه مامور به انجام "تکلیف" هستیم. آن کس که برای انجام تکلیف کار می کند، پیرویش به این نیست که به مقصود خود دست پیدا کند، بلکه زمانی احساس پیروزی می کند که موفق شود به تکلیفش عمل نماید. امام مکرر فرمودند ما برای ادای تکلیف حرکت می کنیم، حتی برای پیروزی هم تلاش نمی کنیم. البته پیروزی را دوست می داریم ولی هدف نهایی چیزی است که حتی از پیروزی هم بالاتر می باشد و آن جلب رضای خدا و عمل به تکلیف است" (خامنه ای، ۱۳۷۸: ۲۷-۲۵).

اساساً برای یک انسان موحد، اصل عمل به تکلیف در تصمیم گیری ها، نقش "همه چیز و دیگر هیچ" را بازی می کند. یعنی اشتغال اصلی خاطر او این است که تکلیف خود را بشناسد و با انگیزه الهی بدان عمل کند. در سیره نظری و عملی امام خمینی نیز، رابطه بین دو

مفهوم تصمیم‌گیری سیاسی و تکلیف، در واقع تکلیف‌شناسی مکتبی در مسائل اجتماعی بود. (برزگر، ۱۳۷۳: ۱۷۲-۱۶۴)

بر این اساس، امام نه تنها حفظ اسلام را از اوجب واجبات محسوب می‌کرد، بلکه امر دفاع از کیان اسلام و کشور اسلامی را یک امر عقلایی نیز می‌دانستند. اصل عقلانیت در مورد دفاع مقدس، ۱۵ بار در کلام امام تکرار شده است. چنانچه فرمودند: "دفاع یک امر عقلی است، یک امر عقلایی است، دفاع یک امری است که هم شرعاً واجب است و هم عقلاً..." (صحیفه امام ج ۱۶: ۴۸۳ و ۳۹۰). امام خمینی دفاع در برابر تجاوز دشمن را نه تنها یک تکلیف شرعی و عقلی، بلکه یک وظیفه قانونی، ملی و وجدانی نیز دانستند و ۸ بار بدان تأکید نموده و فرمودند: ما برای ادای یک وظیفه اسلامی، وجدانی و ملی در این میدان وارد شده‌ایم. (صحیفه امام، ج ۱۶: ۴۰۵).

بدون هیچ تردیدی پذیرش قطعنامه ۵۹۸ نیز، با همه تلخی آن، منافاتی با اصول امام نداشته و جهت حفظ و حراست از آن صورت گرفته است و این تصمیم به منزله عدول از اصل سازش ناپذیری نبود. چنانچه بعد از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ فرمودند: "خداوندا تو خود می‌دانی که ما سر سازش با کفر را نداریم... که اگر ببنند استخوان‌های مان را جدا سازند، اگر سرمان را بالای دار برند، اگر زنده زنده در شعله‌های آتش مان بسوزانند. اگر زن و فرزندان و هستی مان را در جلو دیدگانمان به اسارت و غارت برند، هرگز امان نامه کفر و شرک را امضا نمی‌کنیم". (صحیفه امام، ج ۲۱: ۹۵ و ۹۸) و نیز فرمودند: «ما همه شعارهایمان را با عمل محک زده‌ایم، البته معترفیم که در مسیر عمل موانع زیادی به وجود آمده است که مجبور شده‌ایم، روش‌ها و تاکتیک‌ها را عوض نماییم.» (صحیفه امام، ج ۲۱: ۲۸۵). از نظر امام، با پذیرش قطعنامه صرفاً تاکتیک مبارزه تغییر یافت، نه اصل مبارزه. در اندیشه امام، مبارزه حق با باطل، کفر، شرک و نفاق، چیزی نیست که تمام شدنی باشد، چنانچه فرمودند: «کمر بند هایتان را ببندید که هیچ چیز تغییر نکرده است.» «تأخیر در رسیدن به همه اهداف دلیل نمی‌شود که ما از اهداف خود عدول کنیم.» (صحیفه امام، ج ۲۱: ۸۸ و ۲۸۴). تلفیق این دو، بی تردید با اصول

آرمان گرایی واقع بنیانه" و اصل "ترجیح اهم بر مهم" قابل تحلیل است. امام این موضوع را یک امتحان الهی دانستند (صحیفه امام، ج ۲۱: ۹۳) و خود نیز از این امتحان الهی سرافراز بیرون آمدند و آبروی خود را با خدا معامله کردند و جام زهر قبول قطعنامه را برای رضای خدا و مصلحت اسلام، سر کشیدند و راضی به رضای حق گردیدند. (صحیفه امام، ج ۲۱: ۹۵).

اصل عمل به تکلیف، در کلام امام، در ارتباط با پذیرش قطعنامه، ۱۵ بار تکرار شده است. امام بارها تأکید نمودند که در شرایط کنونی، آن چه موجب این تصمیم شده، تکلیف الهی ام بوده است. «و تنها به امید رحمت و رضای او از هر آن چه گفتم، گذشتم و اگر آبرویی داشته‌ام با خدا معامله کرده‌ام. قبول این مسأله برای من از زهر کشنده‌تر است ولی راضی به رضای خدایم و برای رضایت او این جرعه را نوشیدم». (صحیفه امام، ج ۲۱: ۹۵).

امام خمینی به عنوان ولی فقیه و رهبر نظام اسلامی، خود را مکلف به پاسداشت از کیان اسلام و کشور اسلامی می دانستند و طبیعتاً شیوه این پاسداری به مقتضای شرایط زمانی، متفاوت می توانست باشد، زمانی از طریق جنگ و زمانی دیگر با پذیرش صلح. در هر دو حال رضایت حق تعالی و عمل به تکلیف الهی و شرعی، برای امام مهم بود. پذیرش قطعنامه به مفهوم ندامت و پشیمانی از جنگ نبود، بلکه بفرموده امام، مقتضیات و شرایط داخلی و محیطی حاکم، چنین اقتضاء می کرد که ایشان برای حفظ اسلام و کشور اسلامی، برای پذیرش صلح، احساس تکلیف کنند (فروتنی ۱۳۹۰: ۷۴-۷۳) چرا که تحول در شرایط، تحول در مواضع را طلب می کرد و این لازمه اصل "آرمان گرایی واقع بنیانه" بود. (فروتنی، ۱۳۸۷: ۴۸۶-۴۸۵).

تحلیل راهبردهای سیاست دفاعی امام

جهت پاسخگویی به پرسش سوم تحقیق، راهبردهای حاکم بر سیاست دفاعی امام خمینی تحلیل می شود. بر اساس یافته های کمی تحقیق (جدول ۳)، راهبردهای حاکم بر سیاست دفاعی امام خمینی در مدیریت هشت سال دفاع مقدس، شامل ۴۱ راهبرد با ۴۸۴ فراوانی است که از بین آنها، به ترتیب راهبردهای "دعوت به وحدت و مقابله با تفرقه افکنی

" با ۱۰۱ فراوانی و " روشنگری و تنویر افکار عمومی دنیا" با ۷۷ فراوانی ، در کلام امام ، از بیشترین اهمیت و تاکید برخوردار هستند .

امام خمینی در طول مدیریت هشت سال دفاع مقدس، بنا به شرایط و مقتضیات ، از راهبردهای مختلف و مقتضی، برای مدیریت جنگ تحمیلی استفاده کردند. ایشان در نخستین عکس‌العمل‌های خود، ضمن دعوت مردم به حفظ خونسردی و آرامش، صدام را به دزدی که سنگی انداخته و فرار کرده تشبیه کردند. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۲۲) و ضمن تبیین و تحلیل ماهیت جنگ در نخستین روزهای جنگ تحمیلی، آمریکا را عامل اصلی جنگ و محرک و حامی صدام نامیدند. ایشان جنگ ایران و عراق را جنگ بین اسلام و کفر دانستند و بر ضرورت دفاع از اسلام تأکید نمودند و با اطمینان فرمودند ، امروز دست آمریکا از آستین دولت عراق بیرون آمده است و ارتش عراق باید بداند که این جنگ، جنگ با اسلام است به هواداری کفر... و ملت عراق باید با تمام قوا کوشش کنند که این شخص فاسد را از بین ببرند (صحیفه امام ، ج ۱۳: ۲۲۴ و ۲۲۵) امام ضمن جدا کردن حساب ملت عراق با دولت عراق فرمودند : ملت عراق هرگز با صدام حسین موافق نیست... ملت عراق با اسلام موافق است و لذا از مردم و ارتش عراق خواستند بر ضد صدام قیام کنند و ... جنگ با اسلام نکنند. (صحیفه امام ، ج ۱۳: ۲۲۶) و با این راهبرد خواستند در بین ارتش و مردم عراق در جنگ با ایران، تردید و تزلزل ایجاد نموده و با آنها اتمام حجت کنند. فردای روز حمله در اول مهر ۱۳۵۹، امام ، امر هدایت و مدیریت قاطع جنگ را با ابلاغ دستورات لازم برای زمان جنگ در هفت ماده، آغاز کردند. (صحیفه امام ، ج ۱۳: ۲۲۹-۲۲۸). در دوم مهر ۵۹ ، مجدداً با ارتش و ملت عراق اتمام حجت نمودند و از آنان خواستند ... تجاوز رژیم بعثی عراق به ایران را ، محکوم و علیه صدام قیام کنند. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۳۱-۲۳۰ و ۲۳۸) . امام آمریکا و شوروی و کشورهای منطقه را از دخالت و ماجراجویی در ایران برحذر داشتند. (صحیفه امام ، ج ۱۳: ۲۲۶، ج ۲۰: ۳۲۸) . با احساس جدی شدن جنگ، در ۵ مهر ۱۳۵۹، امام با اتخاذ راهبرد ایجاد آمادگی در مردم و نیروها، خطاب به علماء فرمودند: « حضرات آقایان در هر نقطه که هستند، مردم را برای جنگ و درگیری با آمریکا و اذنب خونخوارش چون عراق آماده کنند که جنگ، جنگ است و عزت و شرف میهن و دین

ما در گرو همین مبارزات است و میهن از جان عزیزتر ما امروز منتظر است تا یکایک فرزندان خود را برای نبرد با باطل مهیا سازد... امروز روزی است که تمام مردم باید از شهرهای خود دفاع کنند و به شهرهای جنگ زده کمک نمایند... (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۴۳) و بدین ترتیب بی درنگ فرمان دفاع و مقاومت صادر نمودند.

با تحریم اقتصادی ایران در حین جنگ، امام با اتخاذ راهبرد تبدیل تهدید به فرصت، فرمودند، جنگ به اتحاد و یکپارچگی ملت در برابر قدرت‌ها می‌انجامد، آن را منشأ تحرک و فعالیت و تلاش بیش‌تر دانستند و بر ضرورت قطع وابستگی در مایحتاج کشور به بیگانگان و نیز خودکفایی نظامی، صنعتی و کشاورزی تأکید نمودند. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۴۷ و ج ۲۱: ۴۱۷ و ۳۵۷) و فرمودند: «... با اراده مصمم و فعالیت و پشتکار خود به رفع وابستگی‌ها قیام کنید». (صحیفه امام، ج ۲۱: ۴۱۷) و «... در هیچ شرایطی از تقویت نیروهای مسلح و ... خصوصاً حرکت به طرف خودکفایی نظامی غفلت نکنند.» و فرمودند: "وقتی همه درها بسته شود، فکرها باز می‌شود و فعالیت‌ها آغاز" (صحیفه امام، ج ۱۶: ۲۷۰).

امام همواره مردم را به صبر و تحمل مشکلات حاصل از جنگ تحمیلی و مقاومت و پایداری دعوت نمودند و فرمودند: برای شکستن امواج فتنه‌ها و طوفان‌ها باید به سلاح پولادین صبر و ایمان مسلح شد (صحیفه امام، ج ۲۱: ۵۷ و ۱۹۴) و نیز مردم و مسئولین را به تبلیغات و روشنگری دعوت نموده و فرمودند: «امروز تکلیف همه شما... این است که .. مردم جهان را... آگاه کنید...» (صحیفه امام، ج ۱۷: ۳۰۹) و خود نیز از هر فرصتی برای روشنگری و تنویر افکار عمومی دنیا بهره می‌جستند؛ چنانچه فرمودند: همه قدرت‌ها دنبال این هستند که نگذارند انقلاب اسلامی پا بگیرد و نضج پیدا کنند. (صحیفه امام، ج ۱۴: ۴۰۸ و ج ۱۹: ۴۶۸). «... آمریکا عراق را وادار نموده است، خون جوانان ما را بریزد و سایر کشورهای تحت نفوذش را وادار نموده است تا ما را با حصر اقتصادی از پای درآورد... ملت‌های مسلمان باید بدانند که ایران کشوری است که رسماً با آمریکا می‌جنگد.» (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۱۲). امام در برابر ادعای دشمن مبنی بر جنگ طلبی ایران، ماهیت جنگ و تحمیلی بودن آن را بارها بیان نمودند و همواره بر نقش تدافعی ایران در برابر تهاجم

دشمن بعثی و حامیانش تأکید و فرمودند، این جنگ به کشور ایران تحمیل شده و ما از کشور خود دفاع می‌کنیم، صدام مهاجم است و ما همیشه در حال دفاع بوده‌ایم. (صحیفه امام، ج ۱۶: ۴۸۹) و در برابر تبلیغات دروغین صدام مبنی بر شروع جنگ از سوی ایران، برای تنویر افکار عمومی فرمودند: «الآن جنگ در ایران است و این خود دلیل بر تهاجم آن‌ها برماست.» (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۸۲). امام با جدی گرفتن خطر تبلیغات و شایعات دشمن و ایادی آن در خارج و داخل، با افشای ماهیت دشمن و اهداف او از تحمیل جنگ و افشای جنایات جنگی دشمن، همواره با منطق و استدلال با شایعات و تبلیغات بی‌پایه دشمن مقابله می‌کردند. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۲۲۸). ایشان خطر تبلیغات دشمن را بیش از خود جنگ شمردند و فرمودند با این تبلیغات ساده نباید برخورد کرد. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۳۲۹). امام، مسأله جنگ را در راس امور قرار داده بودن، تا جایی که فرمودند: امروز اهمیت جنگ بیش‌تر از فروع دین است و بارها از ملت و مسئولین خواستند که جنگ را سرلوحه همه امور قرار دهند (صحیفه امام، ج ۱۵: ۲۴۱ و ج ۱۹: ۱۴۹ و ج ۱۸: ۴۴-۴۳ و ج ۲۰: ۱۵۰ و ۴۱۴).

از دیگر راهبردهای حضرت امام در جنگ تحمیلی، عدم تعرض به خاک عراق بود (صحیفه امام، ج ۲۰: ۲۳۲-۲۳۱) فرمودند: ایران به یک وجب از خاک عراق چشم ندوخته است. ولی با تداوم حملات موشکی عراق و بمباران شهرهای ایران، بر اساس اصل بازدارندگی، به منظور پیشگیری از این حملات و دفاع از هم‌وطنان مظلوم غیرنظامی، اجازه ورود به شهرهای مرزی عراق را صادر کردند تا با تصرف محل پایگاه‌های موشکی عراق، امکان ادامه حملات موشکی را از دشمن سلب کنند. چنانچه فرمودند، وارد شدن ما به عراق به خاطر تصاحب این کشور نبوده، بلکه این امر به خاطر دفاع از خود بوده است. (صحیفه امام، ج ۱۶: ۳۹۲) و فرمودند: دفاع این است که ما دشمن را تا آن جا برسانیم و برانیم که نتواند با موشک‌های خود، شهرهای ما را بکوبد (صحیفه امام، ج ۱۷: ۴۰۰). همچنین امام راحل، طبق اصل عدم تعرض به غیرنظامیان و مردم بی‌دفاع، همواره رزمندگان اسلام را از بمباران مناطق مسکونی بر حذر می‌داشتند تا این که احساس کردند، این امر، موجب تجری و گستاخی بیش‌تر دشمن در بمباران مناطق مسکونی ایران شده؛ از این رو، به ناچار برای بازداشتن رژیم عراق از ادامه تهاجم به مناطق مسکونی اجازه مقابله به مثل دادند و فرمودند ایران علی‌رغم

میلش، چاره‌ای جز مقابله به مثل ندارد. (صحیفه امام، ج ۱۸: ۵۲۲) که این راهبرد را می‌توان به عنوان یک تاکتیک بازدارنده دانست.

امام با اتخاذ راهبرد فعال، فرمان شکستن حصر آبادان و دستور آزادسازی خرمشهر را صادر نمودند و فرمودند نگذارید این‌ها در آبادان وارد شوند و از خرمشهر دشمن را بیرون کنید. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۳۲۳) امام با رد پیشنهاد هرگونه صلح تحمیلی و ناعادلانه از سوی دشمن و حامیانش فرمودند: مادامی که آن‌ها به شرایط، عمل نکردند، جنگ ما باقی است. (صحیفه امام، ج ۱۶: ۴۱۵). شرایط امام برای صلح، شناسایی و تنبیه متجاوز، جبران خسارت، عقب‌نشینی ارتش عراق از خاک ایران بود. (صحیفه امام: ج ۱۴: ۱۶۶-۱۶۵). امام، خواستار یک صلح شرافتمندانه و عادلانه بودند و لذا فرمودند، اگر عراقی‌ها در خاک کشور ما باشند و ما صلح تحمیلی آن‌ها را بپذیریم، این نشانه واگذار کردن بخشی از خاک کشور به دشمن می‌باشد و آن گاه جمهوری اسلامی برای هر متر از خاک اشغال شده خود، باید سال‌ها امتیاز بدهد و از مجامع بین‌المللی و دلال‌های سیاسی و در نهایت عامل اصلی جنگ یعنی آمریکا، تخلیه خاک کشورش را گدایی کند. روی همین اصل امام، بارها بر این شرط، به عنوان یک شرط منطقی و معقول پای فشردند. از سوی دیگر، امام، ادعای صلح‌طلبی صدام را بی‌پایه و برای تقویت و تجهیز بیش‌تر ارتش عراق ارزیابی می‌نمودند و معتقد بودند، بعد از صلح، با بهتر شدن شرایطش باز به ایران حمله می‌کند. (صحیفه امام، ج ۱۸: ۳۲۲). این پیش‌بینی امام، بعد از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ تحقق یافت و صدام با وجود پذیرش صلح و آتش بس و امضای قطعنامه ۵۹۸ از سوی طرفین، یک‌جانبه آن را نقض و مجدداً به ایران حمله کرد که با مقاومت رزمندگان اسلام، شکست خورد.

امام خمینی در شرایطی جنگ تحمیلی را هدایت می‌کرد که جمهوری اسلامی رسماً از سوی آمریکا و اروپا تحریم تسلیحاتی شده بود و برای یافتن یک قطعه هواپیما باید، ماه‌ها وقت صرف می‌کرد. بسیاری از کشورهای جهان یا در مقابل تجاوز سکوت کرده و در وارد کردن فشار بر ایران مشارکت داشتند و یا رسماً در صف حامیان صدام قرارداشتند و در داخل کشور نیز ستون پنجم دشمن فعال بود.

پس از عزل بنی صدر، سلسله عملیات آزادسازی مناطق اشغال شده شتاب گرفت. فرمان امام مبنی بر بسیج عمومی و تشکیل ارتش بیست میلیونی با استقبال جوانان انقلابی ایران مواجه و آموزش و اعزام بسیجیان به جبهه‌ها فضای ایران را دگرگون ساخته بود. موفقیت‌های پیاپی رزمندگان، آثار شکست را در جبهه بعثی‌ها نمایان ساخت. صدام که با وعده فتح سه روزه تهران و با یک استراتژی کوتاه مدت نظامی با هدف حاکمیت بر اروند رود، به چنگ آوردن سه جزیره ایرانی، جداسازی استان خوزستان و الحاق آن به عراق و تضعیف و زمین‌گیرکردن نظام نوپای جمهوری اسلامی تا مرز سقوط و فروپاشی، وارد جنگ با ایران شده بود و خود را برای جنگ فرسایشی طولانی آماده نساخته بود، با دفاع مردم ایران مواجه و زمین‌گیر شد.

بدین ترتیب دور تازه‌ای از فشارها علیه جمهوری اسلامی برای به سازش کشاندن آن تا قبول یک صلح تحمیلی و ناعادلانه آغاز شد. پذیرش صلح در شرایطی که بخش‌هایی از کشور در تصرف دشمن متجاوز بود، جز امتیاز دادن به او، مفهوم دیگری نداشت. ایران جنگ را آغاز نکرده بود که اینک آن را متوقف سازد. بر فرض که صدام آتش بس را برای تجدید قوا و حمله مجدد برای رسیدن به هدف‌های اصلی نمی‌خواست، پذیرش آتش بس از سوی ایران به معنای آن بود که عراق متجاوز در عمق خاک ایران بماند. ضمن این که صدام در هیچ یک از این پیشنهادها نه تنها تضمینی برای عقب‌نشینی به مرزها نداده بود، بلکه رسماً مدعی بود که مناطق وسیع اشغال شده و مناطق دیگری که هنوز به اشغال درنیامده بودند، می‌بایست به خاک عراق ملحق شوند.

هیاهوی تبلیغاتی غرب چنان گسترده بود که صدای حقانیت و مظلومیت ملت ایران به گوش کسی نمی‌رسید. آمریکا و متحدانش از هیچ تلاشی برای شکست جمهوری اسلامی ایران در جنگ فرو گذار نکردند تا جایی که از تحویل تجهیزات نظامی خریداری شده توسط ایران که پول آن را نیز دریافت کرده بودند، خودداری نمودند و برای کاهش درآمد نفتی ایران و در تنگنای مالی و اقتصادی قرار دادن کشور، در جهت استخراج و صدور نفت ایران مانع تراشی و ایجاد محدودیت کردند. محاصره اقتصادی و عدم تحویل قطعات مورد نیاز کشورمان و تجهیز صدام به سلاح‌های شیمیایی و میکروبی، در کنار سایر دشمنی‌ها از سوی آمریکا و متحدانش ادامه داشت. این کشورها، هراسان از

احساس خطر ناشی از تثبیت، استقرار و استمرار نظام جمهوری اسلامی و صدور انقلاب به سایر کشورها، مستقیم و غیرمستقیم، جنگ تمام عیاری را با هدف سرنگونی جمهوری اسلامی آغاز کردند، تا جایی که در پی شکست‌های پی در پی صدام، برای تحت فشار قرار دادن جمهوری اسلامی، به طور مستقیم وارد عمل شدند و همزمان با تشدید بمباران مناطق مسکونی و شلیک موشک‌ها، آمریکا ناوهای جنگی خود را عازم آب‌های خلیج فارس نمود. بدین ترتیب، آمریکا و متحدان اروپائیش، چهره پنهان خویش را در پس پرده جنگ علنی تر کردند؛ انواع سلاح‌های پیشرفته‌ای که حتی در شرایط صلح نیز، تهیه آن‌ها دشوار بود، به سرعت در اختیار صدام قرار گرفت. کم‌کم حقایق را آن چنان وارونه جلوه دادند که ایران چهره‌ای جنگ‌افروز و صدام صلح‌طلب معرفی می‌شد. این فشارها و حق‌کشی‌ها نیز در موضع استوار امام و مردم ایران تغییری نداد.

آمریکا که تنها راه باقی مانده را بین‌المللی کردن بحران جنگ و درگیر ساختن مستقیم کشورهای دیگر می‌دانست، جنگ موسوم به جنگ نفتکش‌ها را آغاز کرد. مأموریت نیروهای اعزامی آمریکا به خلیج فارس، جلوگیری از صدور نفت ایران، توقف و بازرسی کشتی‌های تجاری و جلوگیری از صدور کالاهای اساسی به جمهوری اسلامی بود. در این ماجرا کشتی‌های متعدد تجاری و حامل نفت ایران مورد حمله موشک‌ها و بمباران هوایی قرار گرفت و چاه‌های نفت متعلق به ایران در آب‌های ساحلی خلیج فارس به آتش کشیده شد. آمریکا در آخرین اقدام تجاوزکارانه‌اش دست به جنایتی هولناک زد و هواپیمای مسافربری جمهوری اسلامی ایران را که حامل ۲۹۰ زن و کودک و مرد مسافر بود، سرنگون و کلیه مسافران آن را قتل عام کرد. لشکرکشی غربی‌ها به خلیج فارس و آن چه که در ماه‌های آخر جنگ هشت ساله اتفاق افتاد، همه به خاطر آن بود که ایران در موضعی کاملاً برتر قرار گرفته و دشمن را در اکثریت مناطق اشغال شده به پشت مرزهایش فراری داده بود و می‌رفت تا صدام را ساقط کند که طبق یافته‌های تحقیق، یکی از اهداف راهبردی و مهم حضرت امام در دفاع مقدس محسوب می‌شد. چنانچه خطاب به ملت عراق فرمودند: «بپاخیزید... و این حکومت ستمگر را از صحنه خارج کنید و خود با تضمین خود، حکومت اسلامی دلخواه را تشکیل دهید... و میهن خود را نجات دهید.» (صحیفه امام، ج ۱۶: ۳۷۵). بدیهی بود که سقوط صدام به

دست جمهوری اسلامی ایران، شکست چندین قدرت بزرگ جهان را در مقابله با انقلاب اسلامی نشان می‌داد. در چنین شرایطی، همه تلاش‌های آمریکا و شورای امنیت بر مسدود کردن راه پیشروی رزمندگان اسلام و جلوگیری از سقوط صدام متمرکز شده بود. از این رو، قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت، که قسمت عمده شرایط ایران را برای ترک نبرد، در بر داشت، به تصویب رسید ولی با وجود همه کارشکنی‌های داخلی و خارجی در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، در اثر سیاست دفاعی حکیمانه امام خمینی، حتی یک وجب از خاک میهن به دشمن واگذار نشد (فروتنی، ۱۳۸۷: ۳۹۹-۳۸۷). چرایی و چگونگی موافقت امام با قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت در تحقیق دیگری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. (فروتنی، ۱۳۹۰)

تحلیل نتایج سیاست دفاعی امام با تاکید بر بیداری اسلامی در ملت‌ها

جهت پاسخگویی به پرسش چهارم تحقیق، نتایج و دستاوردهای ناشی از سیاست دفاعی امام خمینی در جنگ تحمیلی، تحلیل می‌شود. بر اساس یافته‌های کمی تحقیق (جدول ۴)، دستاوردهای هشت سال دفاع مقدس، شامل ۲۷ دستاورد با ۶۰ فراوانی است که "صدور انقلاب و بیداری مسلمانان" با ۹ فراوانی از بیشترین اهمیت و تاکید در کلام امام برخوردار است.

اصول و مبانی ارزشی و مکتبی و راهبردهای روشنگرانه و موثر امام خمینی در دفاع مقدس، موجب استمرار و تداوم روحیه انقلابی مردم گردید و ملت را هشت سال پی در پی در جریان یک خیزش و تحرک مداوم قرار داد و همین روحیه بود که باعث بقاء نظام و تربیت نیروهای متخصص، متعهد و وفادار به انقلاب اسلامی در ایران و جهان گردید. در سایه مدیریت دفاعی امام، ضد انقلاب رانده شد. نیروهای وابسته به چپ و راست کم‌کم شناخته و کنار زده شدند و انقلاب اسلامی تثبیت شد.

نمایش قدرت اسلام، نقش بارزی در بیداری مسلمانان جهان داشت. دیر زمانی بود که چهره اسلام بخاطر ضعف حاکمان نالایق کشورهای اسلامی، پوشیده مانده بود. ظهور انقلاب و به دنبال آن هشت سال دفاع و پیروزی ملت مسلمان ایران در برابر تمام غرب و شرق، در این جنگ تحمیلی،

موجب شد تا مردم سراسر جهان قدرت حقیقی اسلام را دریابند. سیاست دفاعی امام در دفاع مقدس، نه از نظر مادی و ظاهری بلکه از بعد روانی، هیمنه غرب و شرق را شکست و افسانه شکست ناپذیری ابرقدرت‌ها را از بین برد، چنانچه فرمودند: "ما در جنگ به مردم جهان و خصوصاً مردم منطقه نشان دادیم که علیه تمامی قدرت‌ها و ابرقدرت‌ها، سالیان سال می‌توان مبارزه کرد" (صحیفه امام، ج ۲۸: ۲۸۳). این امر، قدرت اسلام و ذلت ابرقدرت‌ها را به نمایش گذاشت که نقش بارزی در بیداری مسلمانان جهان داشت. سیاست دفاعی امام، بُعد فرهنگی انقلاب که مکتبی بودن آن است را به دنیا معرفی کرد؛ قدرت ولایت فقیه، ویژگی‌های مکتبی انقلاب اسلامی، تفکر و اندیشه امام، اصول و ارزش‌های حاکم بر این تفکر را در روند جنگ تحمیلی به دنیا نشان داد. در سایه اصول و راهبردهای دفاعی و مکتبی امام، ارزش‌های اسلامی و انسانی، نظیر شهادت، ایثار، حماسه و جهاد، اخلاص، عشق به خدا، توکل، صبر و مقاومت، تحول روحی و معنوی، دوری از مظاهر دنیاطلبی، احیا شدند و چه جوان‌هایی که در این جنگ، ره صد ساله را یک شبه پیمودند. چنانچه در این رابطه فرمودند: "جنگ در عین حال که ناگوار بود و شهرهای ما را خراب کرد، ولی برکاتی داشت که اسلام به دنیا معرفی شد" (صحیفه امام، ج ۱۸: ۱۳۱). حضرت امام با هدف بیدار کردن افکار عمومی دنیا، جنگ تحمیلی را به فرصتی برای افشای چهره واقعی آمریکا و ایادی آن تبدیل کردند و ماهیت جنگ را آمریکایی خواندند. یکی از مهمترین نتایج این راهبرد، برملا شدن نقشه‌های پنهانی قدرت‌های بزرگ بر علیه ملت ایران و نیز شناخته شدن دوستان و دشمنان منطقه‌ای کشورمان بود. علاوه بر آن با افشاگری‌های امام، معلوم شد، علت اصلی کینه و دشمنی دشمنان نسبت به انقلاب، خوف از صدور انقلاب اسلامی به سایر ممالک جهان است؛ ولی امام صراحتاً فرمودند: "مسئولان ما باید بدانند که انقلاب ما محدود به ایران نیست. انقلاب مردم ایران، نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچمداری حضرت حجت (ارواحنا فداه) است که خداوند بر همه مسلمانان و جهانیان منت نهد و ظهور و فرجش را در عصر حاضر قرار دهد" (صحیفه نور، ج ۲۱: ص ۲۸ به نقل از بهداروند، ۱۳۸۹: ۶۱) و نیز در راستای راهبرد صدور انقلاب اسلامی به دنیا فرمودند: "...جمهوری اسلامی ایران، با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان، سرمایه‌گذاری میکند و دلیلی هم ندارد که مسلمانان جهان را به پیروی از اصول تصاحب قدرت، در جهان دعوت نکند." (صحیفه امام، ج ۲۱: ۹۱) و

برای بستر سازی چنین رویدادی، در وصیتنامه سیاسی - الهی خویش ملت های مسلمان را به الگوگیری از جمهوری اسلامی ایران دعوت کردند و فرمودند: " به ملت‌های اسلامی توصیه می‌کنم که از حکومت و از ملت مجاهد ایران الگو بگیرید و حکومت های جائر خود را در صورتی که به خواست ملت ها که خواست ملت ایران است، سر فرود نیاوردند، با تمام قدرت به جای خود بنشانید که مایه بدبختی مسلمانان، حکومت های وابسته به شرق و غرب می باشند...." (خمینی، ۱۳۸۹: ۵۳) این سیاست ها و راهبردهای امام، برخلاف خواست دشمنان، صدور انقلاب و بیداری ملت‌ها را موجب گشت.

امروزه، تزلزل پایه‌های سرمایه‌داری و کمونیستی در غرب و شرق، از بین رفتن تاج و تخت شاهان وابسته در برخی از کشورهای عربی، قیام مردم کشورهای آفریقایی، بر علیه دول استعمارگر غربی و نهضت بیداری اسلامی در کشورهایی نظیر مصر، تونس، لیبی، یمن و تشکیل حکومت اسلامی در عراق، تشکیل جبهه مقاومت اسلامی در منطقه، از جمله حماس در غزه، حزب الله در لبنان، انصارالله در یمن و بسیج مردمی در سوریه و عراق را می‌توان در راستای بیداری اسلامی ملت ها و صدور انقلاب اسلامی به کشورهای مسلمان تحلیل کرد.

نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش، تبیین و تحلیل اهداف، اصول و راهبردهای سیاست دفاعی امام خمینی در مدیریت هشت سال دفاع مقدس و نتایج و دستاوردهای آن با تاکید بر بیداری اسلامی است. این تحقیق مشتمل بر چهار سوال پژوهشی بود که برای پاسخگویی به آنها، از شیوه تحلیل محتوای کمی و کیفی استفاده شد و محتوای مورد تحلیل ۲۲ جلد صحیفه امام بود.

در پاسخ به سوال اول تحقیق، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اهداف سیاست دفاعی امام خمینی در مدیریت هشت سال دفاع مقدس شامل ۱۲ هدف با ۷۳ فراوانی است که از بین آنها، اصلی‌ترین و مهمترین اهداف امام به ترتیب، "حفظ اسلام"، "دفاع از ملت و کشور اسلامی" و "اعلام متجاوز، عقب‌نشینی عراق و جبران خسارت وارده" است.

در پاسخ به سوال دوم تحقیق، یافته های تحقیق نشان می دهد که اصول سیاست دفاعی امام، شامل ۳۵ اصل با ۵۴۴ فراوانی است که از بین آنها، به ترتیب اصول "عمل به تکلیف"، "اتکال به خدا" و

"وحدت و برادری" در کلام امام، از بیشترین اهمیت و فراوانی برخوردار هستند.

در پاسخ به سوال سوم تحقیق، یافته های تحقیق نشان می دهد که راهبردهای سیاست دفاعی امام خمینی، شامل ۴۱ راهبرد با ۴۸۴ فراوانی است که از بین آنها، به ترتیب راهبردهای "دعوت به وحدت و مقابله با تفرقه افکنی" با ۱۰۱ فراوانی و "روشنگری و تنویر افکار عمومی دنیا" با ۷۷ فراوانی، در کلام امام، از بیشترین اهمیت و تاکید برخوردار هستند.

در پاسخ به سوال چهارم تحقیق، یافته های تحقیق نشان می دهد که نتایج و دستاوردهای سیاست دفاعی امام خمینی در جنگ تحمیلی، شامل ۲۷ دستاورد با ۶۰ فراوانی است که به ترتیب "صدور انقلاب اسلامی و بیداری مسلمانان" و "شکست و رسوایی جهان خواران و وابستگان به آن ها" از نظر امام، بزرگترین دستاورد محسوب می شود.

نتایج تحقیق نشان می دهد که سیاست دفاعی رهبر کبیر انقلاب، توحید محور بوده و بر اساس جهان بینی الهی و نگرش تکلیف گرا شکل گرفته است و اصول و مبانی فقهی و اعتقادی امام خمینی، به عنوان اساس و بنیان اصلی سیاست دفاعی ایشان، زیربنای سیره نظری و عملی آن حضرت را در مدیریت هشت سال دفاع مقدس تشکیل می دهد. به عبارت دیگر اصول مستخرج از کلام امام موید این مطلب است که سیاست دفاعی امام، عین دیانت امام است؛ زیرا اصل عمل به تکلیف، در کلام امام بیشترین فراوانی را دارد.

- نتایج تحقیق حاضر در مورد تکلیف گرایی و نیز پابندی امام به اصول و مبانی ارزشی و اعتقادی اسلام با تحقیقات برزگر (۱۳۷۳)، فیض (۱۳۸۰)، کاویانی (۱۳۸۲) و اسکندری (۱۳۸۲) همخوانی دارد.

همچنین یافته ها نشان می دهد، سیاست دفاعی امام، علاوه بر اصول و مبانی اعتقادی، متأثر از تحلیلی است که ایشان از جنگ تحمیلی داشتند و معتقد بودند این جنگ، جنگ بین

اسلام و کفر است و حفظ عزت اسلام و مسلمین درگرو این جنگ است. بر این اساس، مبارزه امام در طول هشت سال دفاع مقدس، نه یک جنگ قدرت، بلکه یک تکلیف شرعی برای حفظ اسلام و کشور اسلامی بود.

امام خمینی، دفاع از اسلام را یک اصل واجب و یک تکلیف شرعی و الهی دانستند و شکست ایران را در این جنگ شکست اسلام تلقی کردند و عزت اسلام و مسلمین را درگرو این جنگ دانستند. در اندیشه دفاعی امام، دفاع از کیان اسلام و کشور نه تنها یک تکلیف شرعی، بلکه یک امر عقلانی و نیز وظیفه قانونی، ملی و وجدانی نیز هست.

همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد که امام خمینی، ضمن دعوت به وحدت و برادری مسلمانان، تنویر افکار عمومی دنیا و بیدارسازی ملت‌ها را یک وظیفه و تکلیف الهی دانستند (صحیفه امام، ج ۱۷: ۳۰۹) و با اتخاذ راهبردهای موثر و مقتضی، نه تنها جنگ تحمیلی را به فرصتی برای تثبیت انقلاب اسلامی ایران تبدیل کردند، بلکه با معرفی اصول و مبانی فرهنگی، ارزشی و مکتبی اسلام و افشای ماهیت آمریکا و حکومت‌های وابسته در کشورهای اسلامی، تلاش کردند، دفاع مقدس را بستری برای معرفی و صدور انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نهضت بیداری اسلامی در ملت‌ها قرار دهند. این نتایج با نتایج تحقیق اخوان علوی (۱۳۸۰) همخوانی دارد.

بر اساس سیاست دفاعی امام خمینی، در دفاع مقدس، از یک سو، قدرت اسلام و ذلت دشمنان اسلام، به نمایش گذاشته شد و از سوی دیگر، با احیا ارزش‌های اسلامی و انسانی، نظیر جهاد و شهادت، ایثار و حماسه، ایمان و اخلاص، عشق و اتکال به خدا، صبر و مقاومت، بُعد فرهنگی انقلاب که مکتبی بودن آن است، به دنیا معرفی شد که نقش بارزی در بیداری مسلمانان جهان در طولانی مدت داشت. سیاست دفاعی امام موجب شد، ابعاد فرهنگی انقلاب اسلامی، قدرت ولایت فقیه، تفکر و اندیشه امام و اصول و ارزش‌های حاکم بر این تفکر، در روند جنگ تحمیلی به دنیا معرفی و برخلاف خواست دشمنان، موجب صدور انقلاب و بیداری اسلامی ملت‌های مسلمان شود.

منابع

فارسی

- ۱- اخوان علوی، سید حسین، (۱۳۸۰)، «امام خمینی و مدیریت بحران»، پروژه تحقیقاتی، مرکز آموزش مدیریت دولتی، حوزه تحقیقات اسلامی در مدیریت.
- ۲- اسکندری، مجتبی، (۱۳۸۲)، طراحی الگوی تصمیم‌گیری و خط مشی‌گذاری امام خمینی، بر مبنای ابعاد شخصیتی انسان کامل، پروژه تحقیقاتی، پژوهشکده امام خمینیو انقلاب اسلامی: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
- ۳- ایوبی، احسان (۱۳۹۳)، "سیری در جایگاه دفاع در اندیشه امام خمینی"، <http://www.tahlileiran.ir/a/291.html>، تاریخ بازیابی: ۱۳۹۵/۴/۲۳
- ۴- برزگر، ابراهیم (۱۳۷۳) مبانی تصمیم‌گیری سیاسی از دیدگاه امام خمینی، سازمان تبلیغات اسلامی
- ۵- بهداروند، محمد مهدی (۱۳۸۹)، قاب قطعنامه ۵۹۸ و زبان تفسیر ما، کتاب فردا
- ۶- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱) مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، سمت
- ۷- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۸) حضرت امام خمینی از دیدگاه رهبری، مؤسسه فرهنگی قدر ولایت
- ۸- خمینی، روح‌الله (۱۳۷۹) صحیفه امام، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
- ۹- خمینی، روح‌الله (۱۳۸۷) تبیان، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، دفتر ۲۴، چاپ سوم
- ۱۰- خمینی، روح‌الله (۱۳۸۹) صحیفه روح‌الله وصیتنامه سیاسی-الهی امام خمینی، تسنیم، ج دوم
- ۱۱- درودی، مجتبی، (۱۳۸۰)، «امام خمینی و ویژگی‌های مدیر»، پروژه تحقیقاتی، مرکز آموزش مدیریت دولتی: حوزه تحقیقات اسلامی در مدیریت
- ۱۲- درویشی، فرهاد (۱۳۹۵) پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس - پایداری، "طراحی سیاست دفاعی"، <http://www.dsrc.ir/View/article.aspx?id=821>، تاریخ بازیابی: ۱۳۹۵/۴/۲۳
- ۱۳- رهبر عباسعلی، مجید نجات پور و مجتبی موسوی نژاد (۱۳۹۴) "قدرت نرم، انقلاب اسلامی ایران و بیداری اسلامی"، پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال چهارم، شماره ۱، صص: ۳۹-۹
- ۱۴- ساروخانی، باقر، (۱۳۷۲)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی

- ۱۵- فروتنی، زهرا (۱۳۸۷)، مبانی تصمیم‌گیری استراتژیک امام خمینی (س)، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی
- ۱۶- فروتنی، زهرا (۱۳۹۰)، "اهداف، اصول و راهبردهای حاکم بر پذیرش قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت" مجموعه مقالات همایش قطعنامه ۵۹۸، قم
- ۱۷- فیض، داود، (۱۳۸۰)، امام خمینی و مدیریت استراتژیک، پروژه تحقیقاتی، مرکز آموزش مدیریت دولتی: حوزه تحقیقات اسلامی در مدیریت
- ۱۸- کاویانی، محمدکاظم، (۱۳۸۰)، امام خمینی و سیاستگذاری، پروژه تحقیقاتی، مرکز آموزش مدیریت دولتی: حوزه تحقیقات اسلامی در مدیریت
- ۱۹- کرمی، اژدر (۱۳۸۱)؛ سیاست بازرگانی، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور
- ۲۰- مبارکی، محمدحسن، (۱۳۸۰)، امام خمینی و قدرت و سبک‌های رهبری، پروژه تحقیقاتی، مرکز آموزش مدیریت دولتی: حوزه تحقیقات اسلامی در مدیریت